

4765

Larsen
Statens og Læge
Etkonferens.

Nommerne respektive

F.S.

SÆRTRYK AF »TILSKUEREN« 1932

GAMMELETRUSKISK TERRAKOTTAKUNST

AF DR. PHIL. FR. POULSEN

Vi er saa vante til, at Folkeslagene laaner af hinanden, at Ideer og Moder vandrer lige saa godt som Kapital og Varer fra Nation til Nation, og det falder os derfor vanskeligt at tænke os Kulturfolk, der staar skarpt og afvisende til Naboen, hævdede deres eget som det eneste, der er værd at bevare og leve paa. Og dog var dette noget typisk ved Kulturlivets Begyndelse. Nildalens Ægyptere og Mesopotamiens Sumerere levede i 4. og 3. Aartusinde før Kristus hver for sig i deres Floddale, uden at vi bagefter kan finde virkeligt Fællesskab eller tydelig Paavirkning imellem dem, skønt Afstandene ikke skulde synes uoverkommelige med Datidens Transportmidler: Kameler og Æsler. Er det Hesten, der ændrer Forholdet ved 2. Aartusindes Begyndelse og bringer Ægyptere og Babyloniere i indbyrdes Forbindelse tværs gennem det folkerige Syrien? Den hurtige Hest har virket som et lignende Fremskridt i hine Tider, som Jernbaner, Biler og Flyvemaskiner i vor. „Æslet fra Bjergene“, som Babylonierne kaldte det ædle Dyr, har ført ikke alene Produkterne, men ogsaa Ideer og Ornamentter fra Floddal til Floddal hurtigt nok og rigeligt nok til, at man maatte aabne Øjnene og lære af hinanden. Og fra Søen kom det gamle Kretas første Skibsladninger med Olie og Korn og hjemførte til Gengæld Ægyptens Kunstvarer i Metal og Elfenben. Snart stod ogsaa her Vekselvirkningen i Flor, og tværs over det sydlige Middelhav gyngede Skuderne og stillede Mennesket Ansigt til Ansigt med den fremmede, beskuende, handlende og lærende.

Men da Vekselvirkningen mellem Middelhavets Folk begyndte, var der dem, der ikke taalte den. Ægyptere, Babyloniere, Kretere tabte ikke Ansigterne ved at se hinandens Fortrin, de havde en Arv, der bevarede dem for tom og tankeløs Efterabning. Men de snu Fønikere, der i 2. Aartusindes sidste Halvdel dukkede frem i Historien, kunde kun handle, ikke skabe. De kopierede paa alle Hold, deres Kunsthaandværk blev en Krydsning af Ægyptens og Mesopotamiens Forbilleder, en smagløs og karakterløs Bryg, i hvilken de gamle, stærke Urter fra de ældre Kulturer tabte baade Safter og Dufte.

Men Fønikernes Kunstprodukter i Metal og Elfenben og Væv-

ning blev i de første Aarhundreder af Aartusindet før Kristus beundrede og indkøbte som Klenodier, saa vidt den fönikiske Handel rakte. Vi finder dem i Assyriens Paladser og i Hellas' Tempel, i Italiens Grave og i Spaniens Ruinlag. Hele den homeriske Digtning taler om Fyrsternes Glæde ved at eje Fönikernes Guld-, Sølv- og Elfenbenssager og om Folkets barnlige Iver efter at tiltuske sig de røde Skipperes Varer. Og Fundene bekræfter det. Sammen med ægte fönikiske Importvarer finder vi i græske Kulturlag fra 8. og 7. Aarhundrede f. Kr. ubehjælpssomme Efterligninger af de udenlandske Fabrikata, Imitationer af den fönikiske Imitationskunst, altsaa Imitation i anden Potens. Med Rette har man kaldt det 7. Aarh. f. Kr. for den græske Kulturs Farezone; thi Beundringen for orientalske Forbillede og Orientens Dragter og Moder truede da den unge helleniske Kultur langt mere end to Aarhundreder senere Perserne ved Marathon og Salamis.

Ovre i Italien var paa den Tid Etruskerne det stærke og førende Folk. Deres Oprindelse er lige saa gaadefuld som deres Sprog, der trods to Aarhundreders moderne Forskning ikke kan læses udover enkelte, stadig genkommende Ord, i alt vel et Hundrede Gloser. Kom Etruskerne fra det lilleasiatiske Lydien, som allerede Herodot beretter, eller var de indvandrede fra Alpedalene, eller var de et af Italiens Urfolk? Tilhængere af alle tre Meninger bekæmper den Dag i Dag hinanden, men Nutidens Forskning synes dog stadig mere at bekræfte Rigtigheden i Herodots Beretning. En Ting lader sig i hvert Fald konstatere, at Etruskerne i 9., 8. og 7. Aarhundrede forholdt sig lige saa barnlig beundrende til Fönikerne som Grækerne, og at de aabenbart havde bedre Raad til at købe de fremmede Søfareres fine Sager. Endvidere ser vi, at Kvindernes Dragt- og Haarmoder veksler jævnsides og samtidig i Fönikien, Hellas og Etrurien. Vi er inde i den Kulturzone, vi kender fra vor egen Tid. Folkene er ved at tabe deres Personlighedspræg, mens de sælger løs til hinanden.

Men da er det, i Tiden omkring 600 f. Kr., at den helleniske Kultur begynder at stige som en Stjerne paa Menneskehedens Himmel. Den laaner stadig Træk, særlig hos Ægypterne, men det fremmede omsmeltes og omskables. Europas Foraar vælder frem, det hvis Blomsterflor endnu henrykker os ved sin Duft. Og at det ikke er Nutiden alene, der sentimentalt beundrer den europæiske Kulturs Begyndelsesstadier og overvurderer dens Betyd-

Fig. 1. Hermes fra Veji. Villa Papa Giulio. Rom.

ning, ses af Datidens Holdning. Fønikerne slaas ud af de græske Handelsflaader, deres Kunstvarer er usælgelige, selv det sejrige Persien efterligner græsk Arkitektur og Skulptur, og Kroisos synes os helt græsk trods sin orientalske Rigdom. Hvad han skænker til helleniske Templer, er i hvert Fald altid forarbejdet af Hellas' egne Guldsmede eller Bygningshaandværkere.

Ogsaa Etruskerne træder nu ind blandt Hellenernes Beundrere og Lærlinge, og denne Stilling beholdt de, indtil deres Kultur bukede under for Romervældet. De var dygtige Teknikere, og deres Guldsager og Bronzer var skattede baade af Grækere og Romere, men de naaede aldrig Jævnbyrdighed med Hellenerne og var som oftest bedst, naar de holdt sig nær op ad græske Forbilleder.

Og dog havde ogsaa Etruskerne deres Besøgestid. I Aarene omkring 500 f. Kr., da deres politiske Magt stod paa sit højeste, da Rom var afhængigt, og Italien anerkendte etruskisk Overhøjhed fra Posletten ned til det sydlige Kampanien, følte ogsaa de etruskiske Kunstnere sig stærke nok til at frigøre sig og give deres Egenart Udtryk. Som de ypperste Værker fra denne Tid betragtede man hidtil den store Terrakottagrube i Villa Papa Giulio i Rom, fundet i Etruriens sydligste By Veji ved et gammelt Apollotempel, der laa lidt Nord for Byen og som alle Etruriens Templer var bygget af Bindingsværk og rigt smykket med Terrakottadekorationer langs Templets Gesimser og Gavlsider. Gruppen, der bestod af fire Gudefigurer og en Hjort, stod imidlertid ikke i direkte Forbindelse med Tempelbygningen, men var opstillet for sig paa Templets egen Basis og maa henregnes til Votiverne, som Byen selv eller en Institution havde viet til Guden.

Det var den italienske Arkæolog Giglioli, der den 19. Maj 1916 fandt disse Skulpturfragmenter under en Udgravning, han foretog med Orlov fra Hæren midt under Verdenskrigen, og omhyggelig blev de fundne Statuerester sammenstykkede og opstillede i det etruskisk-italiske Papa Giulio-Museum, hvis største Seværdighed de er. Den hele Terrakottagrube forestillede ved Figurer i overnaturlig Størrelse Apollon, Templets Gud, i Kamp med Herakles om en hellig Hjort. Det var et gammelt delfisk Sagn, en Parallel til Apollons og Herakles' Kamp om Trefoden, der her var omplantet paa etruskisk Grund, og som Vidner til Kampen stod Artemis hos sin Broder Apollon, Hermes hos sin Ven Herakles. Etruskerne har laant baade Sagn og Gudenavne: Apulu (Apollon), Artume (Artemis), Herele (Herakles), kun Hermes kaldtes Turms og identificeredes aabenbart med en lokal Guddom. Bevaret er et Stykke af Hjortens Krop, som den ligger paa Ryggen med sammenbundne Ben, Hermes' Hoved og Hals og Skulder og praktisk talt hele den 1 m 75 høje Apollonfigur.

Fig. 2. Profil af Hovedet Fig. 1.

Af Artemis er derimod kun ubetydelige Rester fundet. Hermes (Fig. 1—2) bærer den spidse Filthat med opbræmmed Rand, Bønder og rejsende i Oldtiden brugte, og som derfor tilkommer den lynsnare Budbringer fra Zeus, og under Hatten, der er forsynet med Vinger og er rød med gult Foer, vælder Pandeløkkerne frem, stiliserede i Spiraler, mens Nakkehaarets lange Fletninger spre-

der sig over Ryg og Skuldre. Ansigtet med den røde Hudfarve, de skraa Øjne og Øjenbryn, de mandelformede Øjenspalter med de svære Øjenlaag og Mundens og Hagens skønne og kraftige Former, oplyste af det arkaiske Smil, viser Slægtskab med ionisk Skulptur fra 6. Aarhundredes Slutning. Det er den helleniske Kunstvaars straalende Livsglæde og sunde, fyldige Ungdomskraft, der præger dette Aasyn.

Ogsaa i Apollons Hoved og Skikkelse (Fig. 3—4) er Anlægget hellenisk, den ægformede Kraniebygning viser atter hen til det ioniske Lilleasien ligesom Øjne, Øjenbryn, Smil og Ansigtets Fylde. Men der er mere Tyngde i Trækkene, den svære Underkæbe forraader en solidere Knokkelbygning, og man kan ikke væрге sig mod et Indtryk af grum Sensualisme ved Synet af Underansigtet og Mundens Smil. Den ioniske Forfinelse har veget Pladsen for en yngre og djærvere Races Karakterisering. Og det genfindes i Skikkelsen. Dragten: Chiton og den lille Skulderkappe er ganske vist ionisk, ligesom de gennemsigtige Folders Stilisering, men Legemet har hverken ionisk Fedme eller attisk muskuløs Fylde, men er noget før sig: kraftfyldt uden speciel Træning, mægtigt i sin Helhedsvirkning, som det luder fremad i den stærke Skridtbevægelse. Skikkelsen er et Krigerfolk som Etruskerne værdig. Vi forstaar, at de var Romernes farligste Modstandere, naar vi ser denne Gud gaa frem med krummet Ryg, mens Fletningerne ringler om Nakke og Hals, og enkelte af Kappens Folder gribes af Vinden og flagrer mod det brede Bryst og det svære Underliv. Farten hæmmes ikke af den med Palmetter og Voluter smykkede Støtte mellem Benene, der giver Figuren Fasthed i Plinten.

Den hele Statue har et saa etruskisk Præg, at vi ikke kan tænke os den udført af en græsk Kunstner, selv om denne ønskede at lempe sig efter Bestillerens nationale Krav. Ja, der er endog Enkeltheder, der peger udover den samtidige græske Kunst. Det heftige Skridt medfører en Drejning af Figuren omkring dens Akse, der er lige saa ubekendt i græsk Arkaisme som den hævede venstre Hæl, der først 20 Aar senere i græske Friskulpturer afløste den fast plantede Fod. Dette i Forening med en Friskhed og Kraft i denne Hovedfigur giver os Ret til at hævde, at Etruskerne ved denne Tid, omkring 500 f. Kr., var i Færd med at overflyve deres Læremestre, Hellenerne. Deres Skulpturer var be-

Fig. 3. Apollonstatue fra Veji. Villa Papa Giulio. Rom.

grænset til færre Materialer, de anvendte ikke Marmoret; thi først langt senere, paa Kejser Augustus' Tid, opdagedes og udnyttedes Marmorbruddene i Carrara. Men Bronzen forstod de at støbe, og Terrakottastatuen i naturlig og overnaturlig Størrelse,

der praktisk talt var ukendt i det egentlige Hellas og kun sparsomt anvendt i det græske Syditalien og Sicilien, udviklede de til Fuldkommenhed og gjorde den gennem stærke og straalende Farver til en Fryd for Guder og Mennesker, saadan som den velbevarede Maling i vore to Skulpturer viser.

Men de store Figurer fra Veji betegner ikke længere det kunstneriske Højdepunkt i Etruriens Terrakottaplastik omkring 500 f. Kr. En Terrakottastatue, erhvervet i Kunsthandelen i 1930 ved Ny Carlsbergfondet for Ny Carlsberg Glyptotek, staar ved Formens Finhed og Friskhed endnu et Trin højere (Fig. 5—8). Figurens Højde er 91 cm, med den lille Plint 95 cm, Afstanden fra Hage til Isse er 13 cm. Det er en Kvindestatue af senarkaisk Type. Legemets Holdning er endnu frontal, men højre Fod er stillet lidt foran venstre, et Træk, der i græsk Kunst dukker op omkring 480 f. Kr., thi i virkelig arkaiske Statuer staar venstre Ben altid forrest ligesom i ægyptisk Plastik. Mod samme Datering peger endnu et Træk: Hovedets kække Sidedrejning mod højre Skulder, kendt fra græsk Plastik i Perioden 480—470 f. Kr.

Stillingen, som Statuen nu indtager, er iøvrigt ikke helt den oprindelige. Figuren tilligemed Plinten var brudt i adskillige Stykker, der i det store og hele er omhyggelig tilpassede og rigtig sammensatte af den moderne Restaurator. Det gælder dog ikke det store Brud tværs over Figuren lidt over Knæene. Partiet herfra til Anklernerne skulde være drejet noget mere fremefter i Figurens højre Side og være stillet i en mere skraa Vinkel. Det ses tydeligt, at Skinnebenet nu hælder for meget bagud; ved denne Ændring vilde ogsaa Overkroppen og højre Skulder blive drejet lidt fremefter, og der vilde fremkomme en Bevægelse fremad mere svarende til Fodens Stilling. Vi haaber ved Lejlighed at faa denne Fejl i Figurens Samling ændret.

Teknisk er denne Terrakottastatue interessant ved ikke at være frit modelleret som Statuerne fra Veji. Den er som de smaa græske Terrakotter presset i to Forme og derefter samlet; Sømmene ses indvendig tydeligt.

Et Parti af Issen og Panden og begge Armene mangler. Haarets forskellige Stilisering lader sig alligevel tydelig erkende: Issehaaret er fint riflet og begrænset af et vulstagtigt Haarbind, Pandedelokkerne ligger i to Rækker Spiralkrøller og noget længere Enkeltlokker ved Ørene; endelig er der syv lange Fletninger ned ad

Fig. 4. Hovedet af Statuen Fig. 3.

Ryggen og tre Skulderfletninger paa hver Side af Halsen. Man vil i alt dette se store Ligheder med Figurerne fra Veji.

Figuren blev af Sælgeren betegnet som Akroter, d. v. s. som en Figur, der skal have prydet et Tempels ene Gavls-pids. Det er imidlertid utænkeligt. Formerne er tydelig nok beregnet paa Nær-virkning, og der er intet Spor af Vind og Vejr paa Overfladen. Hullet i Nakken, som man har ment skulde tjene til at opfangе en Stiver eller Nakkestøtte i Metal, stammer simpelthen fra et

Brud — Hovedet har været afbrudt —, saaledes som de ru og uregelmæssige Rande viser. Hvis Hullet havde været udskåret lige for Brændingen, vilde der være Spor af glatte Rande. En Stang til Støtte af en saadan Figur, forbunden med Gavlspiden, vilde ogsaa være bleven ført lavere ind i Figuren, ikke være anbragt i et saa skrøbeligt Parti som Halsen. For øvrigt kan Hullet snarere være Rest af et Lufthul som det tilsvarende i Nakken paa Apollon fra Veji. Det kan derfor betragtes som sikkert, at det er en Motivfigur ligesom den store Gruppe fra Veji. Formodentlig har den staaet inde i et Tempel, hvilket forklarer den gode Bevaring. Derfor behøver det ikke at være nogen Gudinde, men kan, som Korerne paa Akropolis, godt have været Billedet af en jordisk Kvinde, der tilbeder Templets Gud.

Trods Manglen paa Arme lader deres Stilling sig rekonstruere. Med venstre Haand har hun, som de sammenløbende Linier under venstre Hofte viser, holdt Kjolen oppe, mens højre Arm ikke har haft Berøring med Kroppen, men maa tænkes med fremadstrakt Underarm, idet hun i Haanden har holdt et Attribut, en Offergave eller en Blomst.

Dette minder om de arkaiske Korer fra Athens Akropolis og andet Steds fra i Hellas, og det samme gælder Dragten. Den fremstillede Kvinde er iført den sædvanlige arkaiske Dragt, underst en Chiton, gul i Farven ligesom Apollons fra Veji; det er denne, der løftes op af venstre Haand over Anklerne; derover ligger en brunrød skraa Kappe, der hænger fra højre Skulder ned under venstre Armhule, og hvis fint plisserede Folder deler sig under Midten af Brystet i to elegante Zigzagbræmmer. Øvre Rand af denne Kappe er lagt dobbelt, og Kappen er saa lille, at hele Partiet under Figurens højre Arm lades blot. I Korerne fra Akropolis er, for at undgaa en ubehagelig Tvedeling i Farven, Chiton over Brystet af een Farve, Chiton neden for den skraa Kappes Bræmme af samme Farve som Kappen, og dette forhindrede i mange Aar Forskerne i at naa til Klarhed over den arkaiske Kvindedragts Art. Men græske Terrakottaer og enkelte græske Vasebilleder aabnede Øjnene for det virkelige Forhold, der tilfulde bekræftes gennem Glyptotekets etruskiske Kore, at Chiton viser sig baade foroven og forneden og skæres af den skraa Kappe som et plisseret Sjal midt paa Legemet.

Sin særlige Interesse faar denne Terrakottafigur ved de gennemgaaende velbevarede Farver. Pragtfuldt lyser de mørke Pu-

Fig. 5. Etruskisk Kvindefigur. Ny Carlsberg Glyptotek.

piler i de mandelformede, lidt skraa Øjne, og Rester af sort Bemaling viser sig ogsaa i Rillerne mellem Haarets Perlelokke. Sorte brede og smalle Bræmmer finder vi langs Chitons øvre Søm og langs den nederste Rand samt under Ærmegabene, hvor to og

to sorte Linier løber sammen i spidse Vinkler. En sort, bred Linie ledsager den skraa Kappes ombøjede Rand og de plisserede Hængefolder forneden.

Som ovenfor nævnt er Chiton gul og Kappen brunrød, og begge disse Farver sidder direkte paa Lerbunden, den gule Farve meget tykt. Ogsaa Legemets nøgne Dele har været lysegule og er det tildels endnu, men her sidder den gule Farve ikke direkte paa Leret, men paa et sort Overtræk, en Bundfarve, der i Virkeligheden er finslemmet sortfarvet Ler. Denne Teknik af hvidt paa sort til Gengivelse af den hvide Kvindehud minder om sortfigurerede attiske og chalkidiske Vaser fra 6. Aarh. f. Kr., hvor den kvindelige Kulør er saaledes gengivet, og Paralleler kendes ogsaa indenfor klazomeniske Sarkofager. I græsk og etruskisk Terrakottakunst er Tekniken derimod, saa vidt jeg overser Materialet, ganske enstaaende. To Farver for at gengive den menneskelige Hud er dog anvendt i en berømt etruskisk Sarkofag i Louvre, hvor en lyseblaa Farve dækker baade Kvindens lyse og Mandens rødbrune Ansigt, aabenbart for at forene dem i en fælles Ligkulør. Aarsagen til, at Maleren i Glyptotekets Terrakottafrue har malet hvidt paa sort, kan dels være Hensynet til det meget grove og urene Ler, der gav en ru Overflade og nok kunde trænge til dobbelt Belægning, dels Erfaring for, maaske fra Freskomaleriet, at hvid Dækfarve faar en særlig dyb Tone, naar den har mørk Undergrund. I store Partier af Hals og Fodder er den gule Dækfarve forsvundet og kun den sorte Undermaling tilbage, og dette Forhold har skræmmet visse Kendere og gjort dem ængstelige for Køb. Men ude paa Tærne sidder endnu den oprindelige hvidgule Dækfarve over det sorte, ligesaa visse Steder paa Halsen, mens den gule Farve i Ansigtet desværre i Hovedsagen skyldes moderne Oversmøring efter Renselsen, hvorved man har brugt samme gullige Lerfarve som ved Restaureringen langs Bruddene. Et godt Bevis paa Figurens Ælde er de kiselsure Aflejringer, der sidder næsten overalt, hvor Overfladen er intakt.

Men det afgørende er naturligvis Figurens Stil og Skønhed. Som Kunstværk træder den værdigt ind ved Siden af de store Figurer fra Veji. Typen er finere, selv Munden trods de tykke, skarpkantede Læber, men endnu mere forfinet er Kindernes og Hagens skønne Oval. Det plumpe, altfor kødfulde er trængt tilbage, det fintformede og intellektuelle er betonet paa Bekostning af Kraft og Drøjhed. I Nakkens Profil er der endnu en Mindelse

Fig. 6. Øverste Parti af Glyptotekets Kvindefigur.

om den ægformede ioniske Hovedskal, men Panden er mindre skraa, mere rejst, saaledes at man tænker paa Attikas Korer. I Kendskab til Legemsformerne under Dragten naar den etruskiske Kunstner naturligvis ikke de samtidige attiske Billedhuggere, og Skridtstillingen har, selv om vi regner med en rigtigere Indstil-

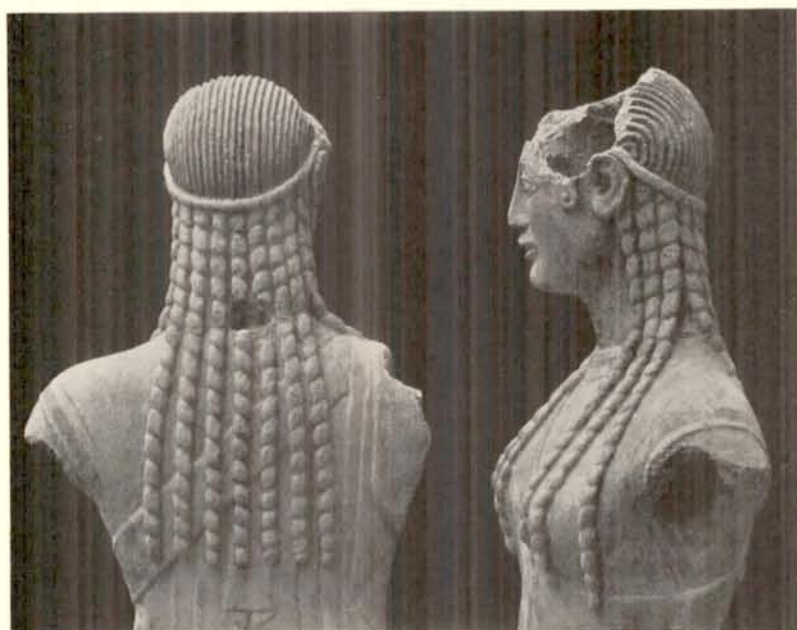

Fig. 7—8. Glyptotekets Figur fra Ryggen og i Profil.

ling af Brudstykkerne, noget ubeslutsomt, savner det udprægede, der lader os føle, at Figuren hviler fast paa Benene. Men Hovedet med det lyttende, det kække og kloge Udtryk, der slet ikke skæmmes af den lidt stumpede Næse, kan godt kappes i kunstnerisk Virkningsfuldhed med de bedste Korers fra Athens Akropolis. Stilen er mere græsk end i Vejfigurerne uden dog derfor at fjerne sig fra etruskisk Terræn, der jo paa den Tid gaar saa sydligt som til Kampanien. Figuren har sine nærmeste Slægtninge i Fund fra Byen Conca i Latium, Oldtidens Satricum. Og med denne Statue som Udgangspunkt forstaar vi bedre, at Romerne endnu i 2. Aarh. f. Kr. vedblev at elske de gamle Terrakottagudebilleder, som Ungdommen, der var opdraget med græsk Kunst for Øje, spottede og vendte sig fra. Den gamle Cato revser denne Holdning, med Rette, thi ikke alene havde disse ærværdige Billeder set Roma vokse sig stor og var samtidige med den kernefulde gamle Romerdyd, men de var skønne i sig selv, saa skønne, at vi i vore Dage stærkt føler deres Charme og regner deres Kunstværdi for jævnbyrdig med Datidens bedste: den store, gryende attiske Kunst.